

Gemeente
Drechterland

Document	Archeologische Quickscan
Plangebied	Gemeentehuislocatie, Venhuizen, gemeente Drechterland
Adviesnummer	18228
Opsteller(s)	A.S. de Groot (archeoloog) & C.M. Soonius (regio-archeoloog)
Datum	05-12-2018

Advies	Aanleveren definitieve bouwplannen.
Vervoltraject	Archeologie West-Friesland verzoekt de initiatiefnemer om verdere gegevens over de bouwplannen te verstrekken zodra deze beschikbaar zijn. Hierna volgt een tweede versie van de Quickscan.

Archeologische Quickscan

1. Inleiding

Op verzoek van de gemeente Drechterland (contactpersoon: dhr. M. Kok) is gekeken naar het aspect archeologie met betrekking tot de ontwikkeling van gemeentehuislocatie en omgeving in Venhuizen, gemeente Drechterland (afb. 1).

Ten noorden van het plangebied is een stolpboerderij aanwezig (Westeinde 5). Deze blijft staan. Aan het Westeinde 3 is de Historische Vereniging Suyder Cogge gevestigd. Daarnaast, op de locatie Westeinde 1, bevindt zich het café De Roode Leeuw. Het plangebied loopt achter deze panden langs. Het voormalige kantoorcomplex achter de stolp zal worden gesloopt. Voor de locatie zijn verder nog geen stedenbouwkundige plannen. Deze volgen waarschijnlijk aankomend jaar. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 9.775 m². Het zuidelijke deel van het plangebied is in gebruik als weiland/akker.

In januari 2017 is door Archeologie West-Friesland een Archeologische Quickscan opgesteld voor de centrumvisie Venhuizen.¹ Daarin werd de ontstaansgeschiedenis van Venhuizen behandeld, die van invloed is op de archeologische waarden en verwachtingen binnen het centrumplan. Er werd geadviseerd specifieke ontwikkelingen binnen het centrum van Venhuizen voor te leggen aan Archeologie West-Friesland zodat aan de hand van de Archeologische Quickscan uit 2017 kan worden getoetst in hoeverre archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is. Onderhavig advies dient dit doel.

¹ Schinning & Gerritsen & Soonius 2017.

Afbeelding 1. De ligging van het plangebied gemeentehuislocatie (rode stippellijn) op een luchtfoto (Bron: PDOK)

2. Bestemmingsplan en concept-beleidskaart archeologie

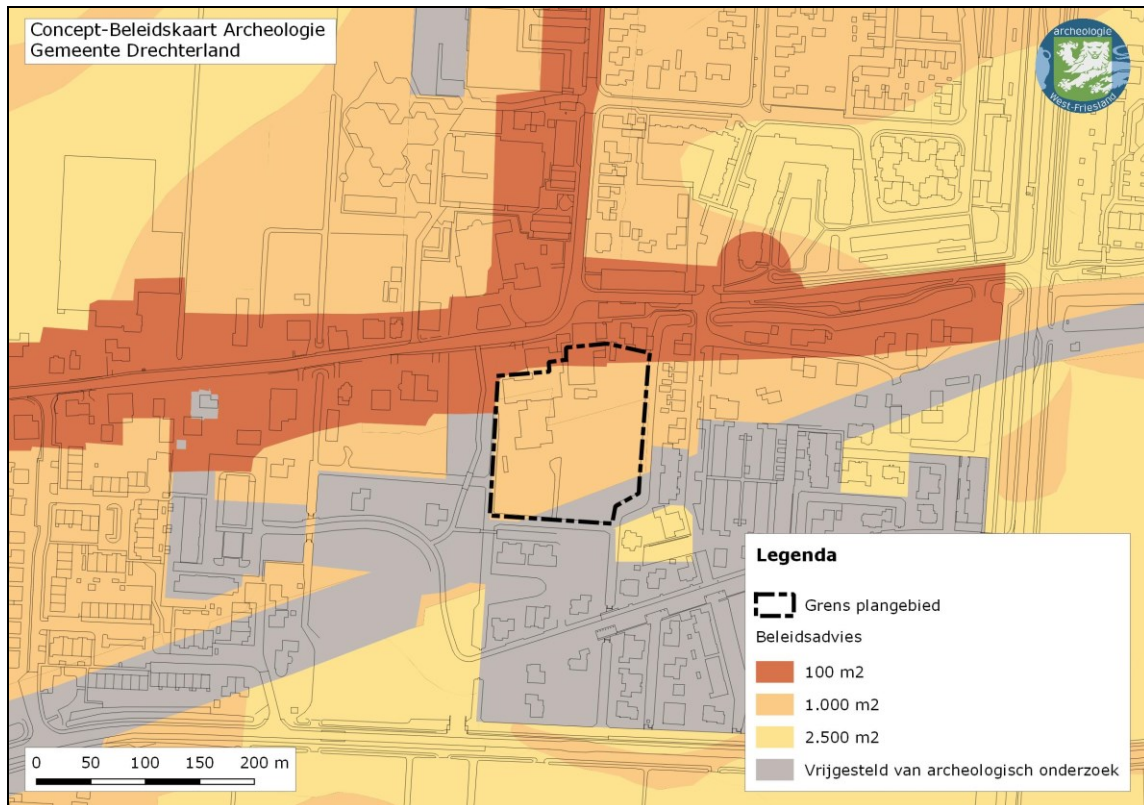
Voor het plangebied geldt het bestemmingsplan 'Drechterland Zuid' (vastgesteld 24-06-2013).² Middels dit bestemmingsplan geldt binnen het plangebied een dubbelbestemming Waarde – Archeologie 3. Hierbij dient rekening te worden gehouden met archeologie bij bouwwerken groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm.

Archeologie West-Friesland ontwikkelt voor de gemeente Drechterland een archeologische beleidskaart. Op deze concept-beleidskaart archeologie is aangegeven waar de bekende archeologische waarden zich bevinden en welke archeologische verwachtingen er zijn. De waarden en verwachtingen zijn gecombineerd met een beleidsadvies per zone. Op basis van deze kaart ligt het plangebied voor een groot deel in een zone waarbij rekening dient te worden gehouden met archeologie bij bodemingrepen vanaf 1.000 m² en dieper dan 40 cm (afb. 2). Daarnaast is in de zuidoosthoek een gedeelte van het plangebied (ca. 880 m²) vrijgegeven op de concept-beleidskaart archeologie. Dit betreft de tramlijn Zuider-Kogge, de stoomtram van Hoorn naar Bovenkarspel-Grootebroek (zichtbaar op afb. 3). Vlakbij het plangebied bevond zich de tramhalte 't Weijver, die werd opgeheven na 1935 (afb. 4). Door aanleg van het tracé is de bodem hier verstoord.

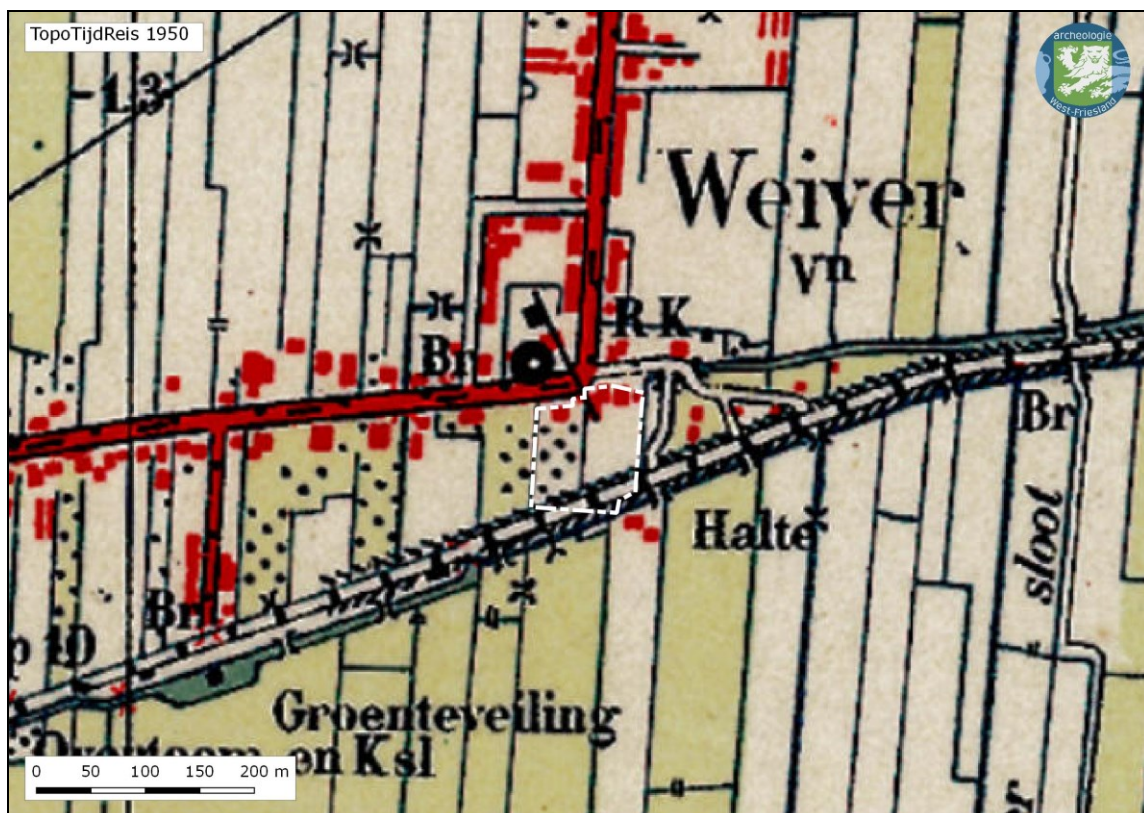
Verder valt binnen het plangebied ook een zone met een hoge archeologische waarde en een vrijstellingsgrens van 100 m² op de concept-beleidskaart archeologie. Dit betreft een oppervlakte van ca. 640 m² aan de noordzijde van het plangebied, gelegen binnen het historisch dorpslint van Venhuizen. De begrenzing van het lint is vastgesteld aan de hand van historisch kaartmateriaal.

De oppervlakte van het plangebied overschrijdt de vrijstellingsgrenzen uit het bestemmingsplan (500 m²) en de concept-beleidskaart archeologie (100 m² en 1.000 m²).

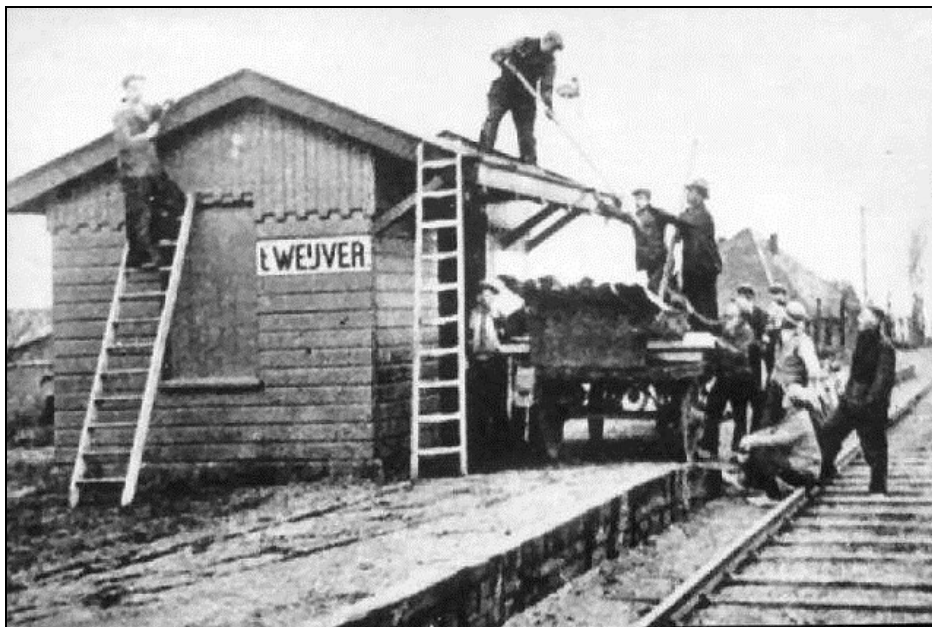
² NL.IMRO.0498.BPDrechterlandZd-vg01.

Afbeelding 2. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de concept-beleidskaart archeologie van de gemeente Drechterland.

Afbeelding 3. De ligging van het plangebied (witte stippellijn) op een topografische kaart uit 1950 (Bron: TopoTijdReis).

Afbeelding 4. Tramhalte 't Weijver (Bron: poldersporen.nl).

3. Cultuurhistorische achtergrond

De visie op de gewenste ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland.³ Deze vernieuwde leidraad is een uitwerking van het in 2006 vastgestelde Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie, dat werd gebruikt als leidraad voor ruimtelijke plannen als bestemmingsplannen, beeldkwaliteitsplannen en structuurplannen. Daarnaast bood het handreikingen aan gemeenten om landschap en cultuurhistorie als uitgangspunt te gebruiken bij planvorming.

De provincie Noord-Holland heeft 10 archeologische gebieden van provinciaal belang gedefinieerd. Het plangebied ligt in een dergelijk gebied: West-Friesland. Als in gebieden van provinciaal belang het maatschappelijk belang dusdanig groot is dat waardevolle archeologische vindplaatsen aangetast moeten worden, vraagt de provincie aan te geven op welke wijze archeologische waarden door compenserende maatregelen in het plan zijn ondergebracht. Bovendien vraagt de provincie de aanwezige waarden te benutten bij de inrichting van een gebied. Tussen Hoorn en Enkhuizen vormt de Westfriese Omgringdijk een scherpe grens tussen land en water. Het historisch landschap met een fijnmazige verkaveling, boomgaarden, historische linten en waterlopen is hier nog redelijk intact gebleven. In dit gedeelte van West-Friesland het oorspronkelijk landschap en de openheid het best bewaard gebleven. De lintdorpen, vaak gelegen op kreekruggen, zijn beeldbepalend in het Westfriese landschap. Daarnaast zijn langs deze linten soms nog reeksen aan stolpboerderijen aanwezig. Zo ook in Venhuizen. De zone tussen Enkhuizen en Hoorn is erbij gebaat om de vrije ligging van de linten en het regelmatig zicht vanaf de linten op open en kleinschalig polderlandschap te behouden. De linten zijn de dragers voor een aantrekkelijk (woon/werk)landschap.

Het historische lint van Venhuizen en de binnenwaterkerende dijk waar het op ligt zijn van historisch-geografische waarde (CHW-code WFR436G & WFR222G). De binnenwaterkerende dijk ligt dwars op de verkaveling. Door de hogere ligging werden dergelijke kaden vaak als weg gebruikt en ook nu nog is deze dijk als weg herkenbaar. Ook fungeerden deze dijken vaak als ontginnings- en bewoningsas, zoals bij Hem en Venhuizen. De binnenwaterkerende functie is meestal verloren gegaan. De samenhang met de verkaveling is nog goed herkenbaar.

³ Provincie Noord-Holland 2018.

De vroegste historische bronnen van de regio dateren uit de 14de eeuw. Venhuizen krijgt samen met Hem in 1413 stadsrecht en worden bestuurlijk samengevoegd tot de Stede Venhuizen en Hem. De Stede Venhuizen en Hem heeft bestaan tot 1811, waarna de gemeente Venhuizen is ingesteld bestaande uit de dorpen Venhuizen en Hem. In de 20ste eeuw zijn deze dorpen samengevoegd met andere gemeenten in het gebied tot de Gemeente Drechterland. Venhuizen, betekent toponymisch veen-huizen of huizen in het weideland. Ven of venne kan ook waterig stuk land of moerassige weide betekenen.⁴ Vermoedelijk bevond de oudste bewoning zich in het verlengde van Hem langs de Kadijk. Mogelijk werden tijdens of vlak na de ontginning in de 12de eeuw langs deze binnenkade de kerken gebouwd en woonden de inwoners van Hem en Venhuizen – misschien wat meer verspreid – langs dit lint. Wellicht kreeg men al vrij snel na de ontginning te maken met wateroverlast. Door de ontwatering van het veen klonk het in en oxideerde de top waardoor het maaiveld daalde. Mogelijk werd door deze daling de onderliggende grote getijde-inversierug als verhoging in het landschap zichtbaar. Het dorp Hem ligt bovenop deze rug, maar het oostelijk deel van de Kadijk ligt in een lager liggend komgebied.⁵ Mogelijk werd al vrij snel ingezien dat lokaal ophogen geen zin had en werd de rigoureuze beslissing genomen om het dorp vanaf ongeveer 1400 naar het noorden toe te verplaatsen. Hierdoor is de zigzaggende vorm van het centrum van Venhuizen ontstaan.

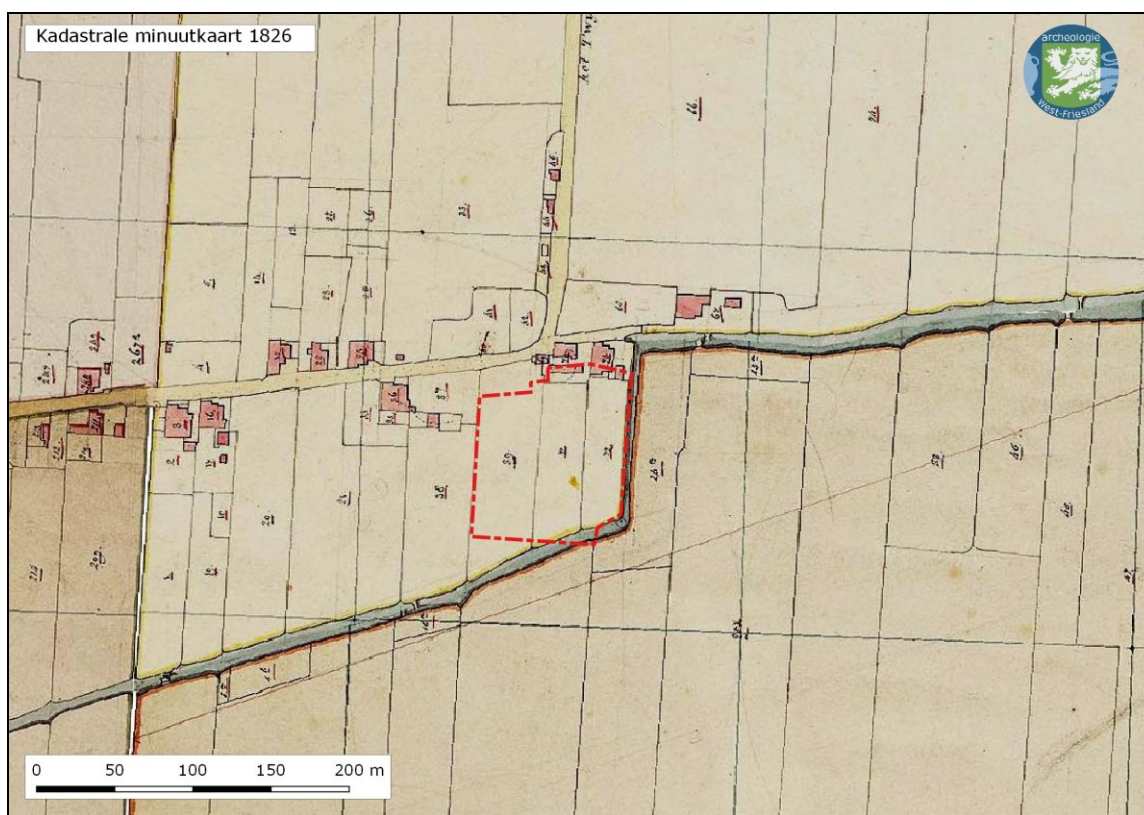
Voor het bepalen van de aanwezigheid van bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd kan gebruik worden gemaakt van historisch kaartmateriaal. Op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 is te zien dat langs het Westeinde die overgaat in de Hemmerbuurt (voorheen in zijn geheel 'De Hemmer Gouw') en een deel langs de Twijver en de Tuinstraat bebouwing aanwezig is (afb. 5). Het plangebied raakt net aan de rand van de bebouwde percelen langs het Westeinde en de Tuinstraat. Op de kadastrale minuutkaart uit 1826 is de bewoning uit de 19de eeuw te zien (afb. 6). Aan de voorzijde van het plangebied, langs de Tuinstraat, was bebouwing aanwezig in die periode. In 1913 werd de Zuider-Kogge tramlijn in gebruik genomen. Deze heeft gefunctioneerd tot 1933. Een groot deel van het tracé is niet meer zichtbaar in de huidige topografie.

⁴ Middelnederlands woordenboek: <http://gtb.inl.nl>.

⁵ Op de bodemkaart van Du Burck (1955) staat het gebied rond Hem aangegeven als 'kreekruggrond met zwaarder dek' het gebied langs de Kadijk aan de oostzijde bevat vooral 'overgangsgonden met kleiondergrond'.

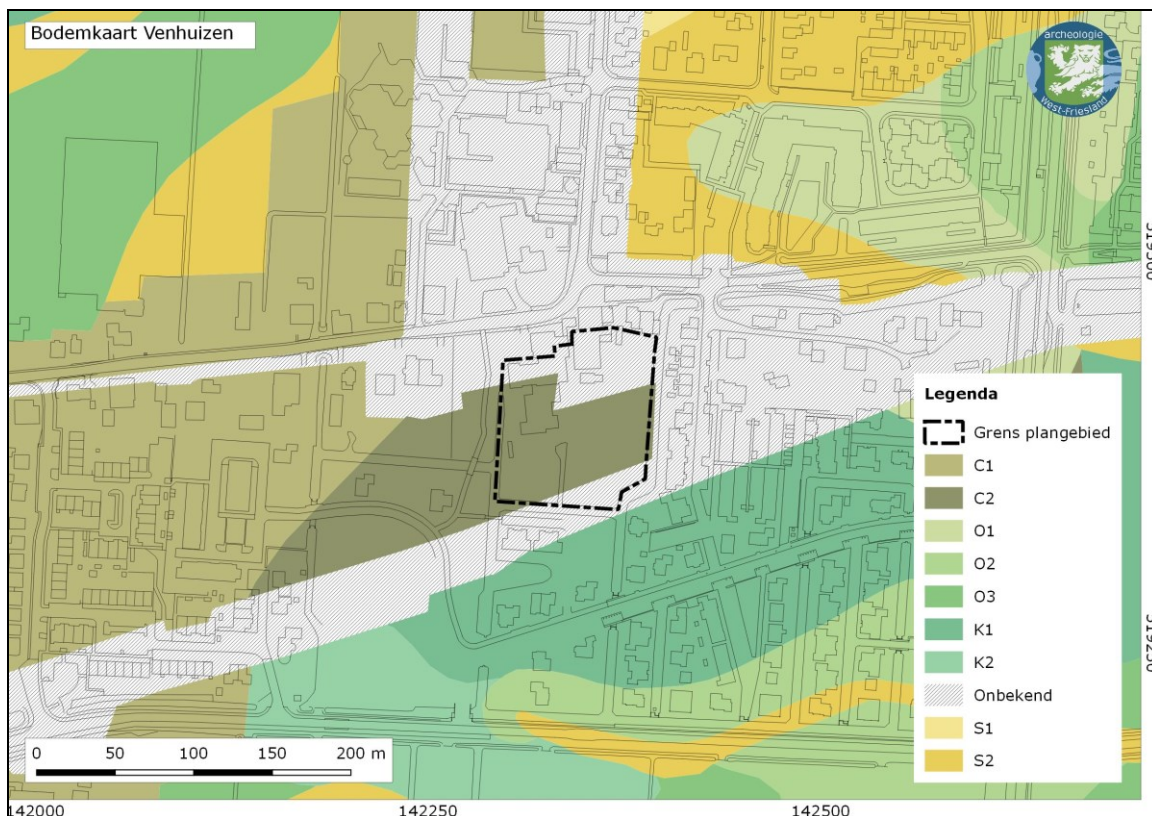
Afbeelding 5. De ligging van het plangebied (zwarte cirkel, bij benadering) op de kaart van Dou (1651-1654, collectie Westfries Archief).

Afbeelding 6. De ligging van het plangebied (rode stippellijn) op de kadastrale minuut uit 1826 (Bron: beeldbank.culturelerfgoed.nl).

4. Archeologische en geologische bronnen

Aan de hand van bodemkaarten kan inzicht worden verkregen in de verwachting voor vindplaatsen uit de prehistorie. Op basis van de bodemkaart van Venhuizen en de geomorfologische kaart van het gebied wordt duidelijk dat het plangebied vlak naast een getijdengeul ligt. Het centrum van Venhuizen ligt op lichte zand- en zavelgronden. Waarschijnlijk zijn dit hoog opgeslibde kwelders. Voor dit type ondergrond geldt een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd. Vanaf de Late Middeleeuwen zijn hier oude cultuurgronden op ontstaan door ophogingen. Binnen het plangebied betreft dit kleiige oude cultuurgrond (bodemtype C2 op afb. 7). De ophogingen hebben de oudere sporen afgedekt, waardoor deze mogelijk goed bewaard zijn gebleven. Een gedeelte van het plangebied is niet gekarteerd (kleur lichtgrijs/gearceerd), aangezien hier bebouwing aanwezig was ten tijde van de kartering.

Afbeelding 7. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de bodemkaart van Venhuizen.

De hoge verwachting voor de Bronstijd wordt ondersteund door archeologisch onderzoek in de omgeving (afb. 8). Ten oosten van Venhuizen kwamen in 2012 langs de Burgemeester J. Zijpweg bij de aanleg van een waterberging prehistorische sporen tevoorschijn. De resten dateerden uit de Midden-Bronstijd en mogelijk ook uit de Late Bronstijd.⁶ De sporen werden geïnterpreteerd als nederzettingssporen zoals huis- en akkererfgreppels en kringgreppels die vaak in de buurt van huizen worden gevonden. De huisplaatsen zelf werden daar niet gevonden, verwacht wordt dat deze in de directe omgeving aanwezig zijn.

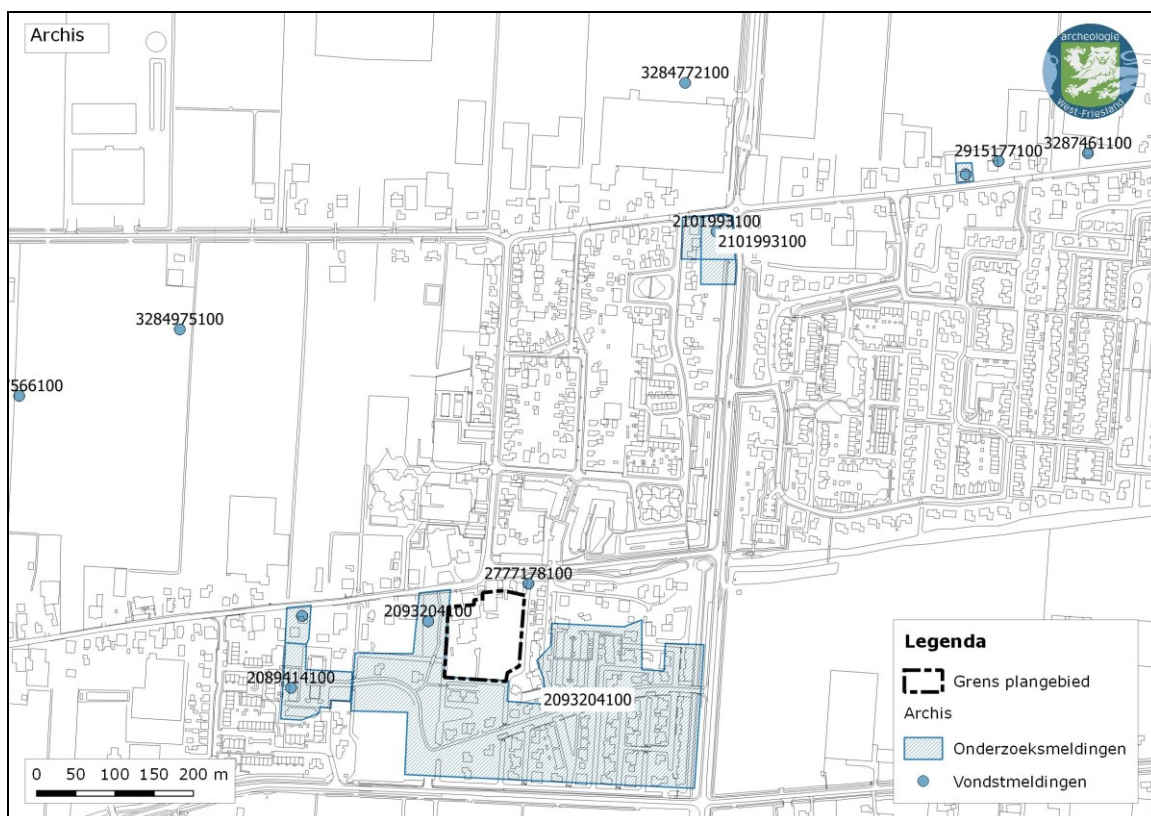
Ten noordoosten van het plangebied zijn aan Westerkerkweg 36 bij archeologisch onderzoek in 2015 eveneens resten uit de Bronstijd aangetroffen.⁷ Het betreft hier een greppel, enkele ondiepe kuilen en een akkerlaag met eergetouwkrassen. Dit geringe aantal sporen komt doordat maar een klein oppervlakte verder is verdiept tot de natuurlijke ondergrond. Tijdens het onderzoek zijn voornamelijk resten gevonden uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

⁶ Gerritsen 2014.

⁷ Gerritsen 2017.

Aan de westzijde van het plangebied aan de Burgemeester J. Zijpweg kwam geen begrenzing van de structuren tevoorschijn. Het is in theorie mogelijk dat de sporen vanaf de Burgemeester J. Zijpweg aaneensluitend doorlopen langs het onderzochte terrein aan Westerkerkweg 36 en door tot het huidige centrum van Venhuizen en zelfs verder.⁸ Tijdens het onderzoek naar een 17de-eeuwse stolpboerderij aan Westeinde 15 in 2016 zijn namelijk eveneens enkele greppels en kringgreppels uit de Midden-Bronstijd tevoorschijn gekomen.⁹

Naast bevindingen uit archeologisch onderzoek rondom het centrum van Venhuizen ook enkele vondstmeldingen bekend van objecten uit de Bronstijd (afb. 8). Op de hoek van het Westeinde en de Twijver zijn twee stukken vuursteen gevonden, een afslag en een schrabber.¹⁰ Op het perceel Westerkerkweg 74-76 is door een particulier een vuurstenen dolk gevonden.¹¹ Circa 200 m ten westen hiervan is een vuurstenen sikkel aangetroffen.

Afbeelding 8. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) ten opzichte van de Archis onderzoeks- en vondstmeldingen rondom Venhuizen.

Tijdens de ruilverkavelingswerkzaamheden van polder De Drieban (in voormalige bannen Wijdenes, Hem en Venhuizen) in de jaren '60 zijn door dr. W.H. Metz luchtfoto's gemaakt van gediepploegde akkers.¹² Op deze akkers waren op dat moment aanwezige sporen uit de Bronstijd duidelijk zichtbaar vanuit de lucht. Het plangebied was waarschijnlijk destijds al grotendeels bebouwd, waardoor hier geen sporen zijn waargenomen. Ten oosten van het plangebied is een groot aantal verschillende sporen gezien. Tijdens de ruilverkavelingswerkzaamheden is het landschap in de polder drastisch bewerkt. Wegen werden aangelegd, het polderpeil werd verlaagd zodat er goede drainage kon plaatsvinden, sloten werden gedempt, de aanwezige akkers gediepploegd, de bovengekomen

⁸ Zie ook Van Zijverden 2017.

⁹ Archis zaakidentiteitsnummer: 2480693100

¹⁰ Archis zaakidentiteitsnummer: 2777178100.

¹¹ Archis zaakidentiteitsnummer: 3284975100.

¹² Metz 1993.

teelaarde bewerkt met draglines en vervolgens het polderpeil verder verlaagd. Mede door deze werkzaamheden (en latere landbewerking) kunnen sporen uit de Bronstijd in delen van de regio verstoord zijn.

Nabij het plangebied zijn ook enkele vondstmeldingen bekend uit de Nieuwe Tijd (afb. 8). Het betreft enkele aardewerk-, glas- en tegelvondsten¹³, waaronder een zilveren munt.¹⁴ Bij een veldkartering langs de Hemmerbuurt is een grote hoeveelheid aardewerk verzameld uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, waaronder Paffrath-, Pingsdorf-, (Proto-)steengoed-, witbakkend- en kogelpotaardewerk.

5. Conclusie

Het staat in de planning om een nieuwe invulling te geven aan de gemeentehuislocatie in Venhuizen. Zo zal onder andere het voormalig kantoorcomplex aan de noordwestzijde van het plangebied worden gesloopt. Verdere stedenbouwkundige plannen zijn nog niet bekend. Het volledige plangebied heeft een oppervlakte van ca. 9.775 m².

Het gebied rondom Venhuizen is in de 12de eeuw ontgonnen. De bewoning concentreerde zich in deze periode langs de Kadijk. Dit werd later deels de Hemmer Gouw (in het westen) en deels sloot (in het oosten) (afb. 5). De bewoning liep toen waarschijnlijk vanaf de Hemmer Gouw (nu Hemmerbuurt die doorloopt in het Westeinde) verder door vanaf de Tuinstraat richting het oosten. Vanaf 1400 werd een deel van de bewoning naar het Noorden verplaatst, waardoor de zigzaggende vorm van het centrum van Venhuizen ontstond.

Op basis van de bodemkaart, archeologische bronnen en luchtfoto' geldt binnen het plangebied een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd. Aan deze verwachting is op de concept-beleidskaart archeologie een vrijstellingsgrens van 1.000 m² gekoppeld. De noordzijde van het plangebied valt binnen het historisch dorpslint van Venhuizen. Hier geldt een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op historisch kaartmateriaal is te zien dat binnen deze zone van het plangebied mogelijk net de achterzijde van de oude lintbebouwing aanwezig is. Daarnaast ligt een groot gedeelte van het plangebied op kleiige oude cultuurgronden die zijn ontstaan vanaf de Late Middeleeuwen. Mogelijk zijn binnen het gehele plangebied dus 'off site' sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig. Alle archeologische sporen bevinden zich onder de bouwvoor.

6. Advies

De zone weergegeven in de kleur grijs op afbeelding 2 is vrijgesteld van archeologisch onderzoek. Hier is nader archeologisch onderzoek in het kader van de Archeologische Monumentenzorg niet noodzakelijk.

Aangezien voor de geplande ontwikkelingen op de gemeentehuislocatie in Venhuizen nog geen concrete plannen beschikbaar zijn, kan momenteel voor de rest van het plangebied geen definitief advies worden gegeven. Om deze reden adviseert Archeologie West-Friesland een tweede versie van de Quicksan op te stellen zodra bouwplannen beschikbaar zijn.

Op basis van de vrijstellingsgrenzen op de conceptbeleidskaart kan gesteld worden dat in het meest noordelijke deel van het plangebied resten van bebouwing, ophogingslagen etc. uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd worden verwacht (donkeroranje zone op afb. 2). Om deze resten niet verder te verstoren geldt dat de ondergrondse sloop van de hier aanwezige opstallen onder archeologische begeleiding dient plaats te vinden.

¹³ Archis zaakidentiteitsnummers: 2093204100 + 2191425100.

¹⁴ Archis zaakidentiteitsnummer: 2191425100 (object 975956).

Voor de overige in de 20ste eeuw aangelegde bebouwing geldt dat de aanleg het bodemarchief naar verwachting heeft verstoord.

Voor het zuidelijke deel van het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd (oranje op afb 2). Deze bevinden zich direct onder de bouwvoor.

Archeologie West-Friesland verzoekt om, zodra de bouwplannen bekend zijn, deze door te sturen (C. Soonius, c.soonius@hoorn.nl)

7. Bronnen

<http://www.poldersporen.nl/ZK/hem.html>

Archis 3.0

Burck, P. du, 1955. De Bodemgesteldheid van de gemeente Venhuizen. Stiboka-rapport 406. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Gerritsen, S., 2014. Kringen op de bodem van de berging. Resultaten van het archeologisch onderzoek binnen de plangebieden Blokdijk, Burg. J. Zijpweg (gem. Drechterland) en Kooiland (gem. Medemblik) in West-Friesland. West-Friese Archeologische Rapporten 77. Hoorn.

Gerritsen, S., 2015. Een laatmiddeleeuws huispodium langs de Westerkerkweg. Archeologisch onderzoek aan de Westerkerkweg 36 in Venhuizen, gemeente Drechterland. West-Friese Archeologische Rapporten 104. Hoorn.

Metz, W.H., 1993. Luchtfoto-Archeologie in Oostelijk West-Friesland. Mogelijkheden en resultaten van archeologische Remote Sensing in een verdwijnend prehistorisch cultuurlandschap. Academisch Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.

Provincie Noord-Holland, 2018. Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (<https://leidraadlc.noord-holland.nl/ensembles/west-friesland-oost/>)

Schinning, F.C. & S. Gerritsen & C.M. Soonius, 2017: Centrumplan Venhuizen. Archeologische Quickscan 17236, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Westfries Archief

Zijverden, W. van, 2017. After the deluge. A paleogeographical reconstruction of bronze age West-Frisia (2000-800 BC). Leiden.

Westfries Archief

8. Geldigheid

Indien de (bodemroerende) plannen voor dit project worden gewijzigd na advisering, dan dienen de nieuwe plannen te worden voorgelegd aan Archeologie West-Friesland, zodat deze opnieuw kunnen worden beoordeeld. Het voorgaande advies vervalt daarmee.

Deze archeologische quickscan heeft een geldigheid van **2 jaar**. Na verloop van deze periode wordt het advies ongeldig en dient bij ontwikkelingen een nieuw archeologisch advies te worden aangevraagd. Dit geldt ook voor ongewijzigde bouwplannen.

Bovenstaand archeologisch advies is daarmee geldig tot:

05-12-2020